

Represivna država: primjer Dubrovačke Republike u vrijeme humanizma i renesanse

U ovom ću radu prikazati Dubrovačku Republiku od 14. do 16. stoljeća putem odnosa vlasti prema marginaliziranim pojedincima i društvenim skupima. Razvojem grada, gospodarstva i društva u cjelini te pod utjecajem novih europskih promjena u duhu humanizma i renesanse, Dubrovačka se Republika našla pred ugrozom promjena koje su se širile Europom, a vlast je na njih odgovorila zakonskim regulativama i snažnom represijom s ciljem očuvanja homogenosti društvene zajednice.

Razdoblje od 14. do 16. stoljeća za Dubrovačku je Republiku vrijeme sve veće političke, gospodarske i kulturne emancipacije i neovisnosti. Tada do dubrovačkog društva počinju dolaziti ideje humanizma donoseći novu vjeru u čovjeka i njegove sposobnosti, što također prožima renesansnu umjetnost. U Dubrovniku je novi patricijski identitet i državni ustroj u 15. stoljeću omogućio suprotstavljanje novim ideološkim i kulturnim promjenama, a vlast, opterećena sigurnošću vlastitog opstanka, obrušila se na pripadnike zajednice koji su predstavljali moguću prijetnju očuvanju stabilnosti Republike i održavanju postojećeg društvenog poretka. Država je započela zadirati u gotovo sve sfere privatnog i javnog života stvarajući poslušne pojedince u svrhu nadzora i očuvanja reda u društvu.

Vodeći se Le Goffovom podjelom marginaliziranih skupina prema kriterijima diskriminacije, u ovom radu analizirat ću na koje je način država zakonima, represijom i institucionalizacijom intervenirala u živote pojedinaca i društvenih skupina koje su mogle dovesti do narušavanja homogenosti dubrovačkog društva i mogućih promjena u političkom, gospodarskom i kulturnom životu Dubrovčana. To su prije svega bili stranci, vjerske manjine, siromasi, prostitutke i homoseksualci, siročad, mladež, bolesnici, ali i odmetnuti pripadnici vlastele koji su bili lišeni bilo kakve političke moći.

Plemstvo i građanstvo

Dobu renesanse prethodio je razvoj humanizma, intelektualnog pokreta nazvanog po ideji da se svjetovne znanstvene i umjetničke discipline nazivaju ljudskima,

za razliku od srednjovjekovnih, božanskih. Humanizam je u svojim korijenima nosio ideju razvoja racionalizma i filozofije s naglašenim optimizmom nasuprot srednjovjekovnom mističnom pesimizmu koji u središte svoga djelovanja stavlja potrebu za novim spoznajama uz sve prisutniju moralnu slobodu i želju za razvijanjem svih fizičkih i psihičkih osobina. Renesansa će od 15. stoljeća predstavljati razdoblje koje će u umjetnosti nastojati objediniti ideje humanizma s naglaskom na obnavljanju antičkih kulturnih uzora, razvoju novih umjetničkih oblika te individualizaciji u konceptu stvaranja intelektualno radoznalog i svestranog čovjeka (1).

Govoreći o humanizmu i renesansi u kontekstu Dubrovnika, važno je naglasiti kako to razdoblje donosi mnogo različitosti, ali i sličnosti s kretanjima i idejama renesanse u Italiji i sjeverozapadnoj Europi. Ondje su razvoj umjetnosti i uporaba antičkih motiva uočljiviji od formiranja i razvoja individualnosti spram kojega se u Dubrovniku javlja znakoviti otpor (Šoljić, 2002: 127-128).

Godine 1358. privilegijama iz Višegrada Dubrovnik je prekinuo razdoblje dominacije Mletačke Republike. Dubrovačka je Republika ušla u vrijeme rastuće slobode pod nominalnom vlašću ugarskog kralja koja mu je davala povlaštenu položaj među dalmatinskim gradovima i samostalan razvoj. Republika je birala svoje rektore, donosila i provodila zakone, imala samostalnu sudsku, vojnu i redarstvenu vlast te počinjala voditi samostalnu politiku koja je interese države stavljala iznad ostalih. Zakonodavna je vlast krenula k svojem vrhuncu i to prvenstveno radi očuvanja homogenosti, slobode i samostalnosti Dubrovačke Republike (Janeković Römer, 2003b: 136-137). Od objavljivanja Dubrovačkog statuta (*Liber Statutorum*) 29. svibnja 1272. godine on je kroz stoljeća nadopunjavao mnogim zakonskim odredbama kojima se kontroliralo dubrovačko društvo, ali i životi pojedinaca te društvenih skupina koje su vlastima predstavljale prijetnju u očuvanju starog društvenog poretka (Harris, 2006: 121).

15. i 16. stoljeće obilježeno je jačanjem državne administracije i uspostavljanjem upravnih struktura Republike koje su održavale nadzor u gotovo svim sferama života građana. Iako vrlo složen, sustav upravnih

tijela, službi i povjerenstava djelotvorno je prilagođavan trenutnim potrebama vlasti da interveniraju, spriječe i sankcioniraju neželjene aktivnosti. Tako bi se u vrlo kratkom roku pojedine nadležnosti proširivale, ukidale ili pak uvodile kako bi vlast brže i efikasnije odgovorila na moguće prijetnje (Janeković Römer, 1999: 181-182). Iako dubrovačka vlast nije trpjela miješanje crkvene vlasti u svjetovnu, važno je naglasiti da su zakoni Dubrovačke Republike bili pod velikim utjecajem kršćanskog morala. Zdenka Janeković Römer naglašava kako je dubrovačka vlast manipulirala pobožnošću i kršćanskim moralom koristeći prvenstveno religioznost u političke svrhe (2006: 10). Institucionalizacija društva omogućila je širenje jurisdikcije vlasti te ojačala njezin autoritet. Time se nastojala održati disciplina u privatnom i javnom životu preko leđa onih najslabijih i najranjivijih pojedinaca i skupina u društvu. Vlast je nastojala oblikovati mentalitet i ponašanje ljudi te održati poslušnost svih njezinih članova. Zakoni i institucionalizacija postali su tako represivni aparat države usredotočen na nadzor i očuvanje reda nad čitavim društvom, stvarajući isključivanjem pojedince i skupine koje će tako završiti na marginama društva (Janeković Römer, 2003a: 10).

Istražujući europsko srednjovjekovlje, Jacques le Goff je (prema Budaku, 1985: 249) marginalizirane skupine svrstao po sljedećim kriterijima isključivanja i diskriminacije:

- a) religija (heretici i svi koji se svojom vjerom ne uklapaju u prevladavajuću vjersku strukturu)
- b) bolest i tijelo (nemoćni, bolesnici, prostitutke)
- c) identitet (stranci, nekršćani)
- d) protuprirodnost (sodomiti, tjelesno deformirane osobe)
- e) fizička i socijalna stabilnost (litalice, osobe bez stalnog mjesta boravka i zanimanja)
- f) rad („nečista“ zanimanja poput krvnika, vojnika plaćenika, lihvara, pralja, kuhara, bojadisara)

Zdenka Janeković Römer pripadnike takvih skupina opisuje kao slabe, lišene moći, i tjelesno i gospodarski, i pravno i politički, kao one koji nemaju sredstva moći niti društveni ugled. Okarakterizirani su kao „mali ljudi“ ovisni o drugima, često ugnjetavani, na rubu egzistencije, u neprekidnoj opasnosti da padnu preko ruba. Autorica navodi kako su to pojedinci koji nemaju građanskih i političkih prava, ne mogu ostvariti pravdu ili poziciju za koju smatraju da im pripada. Prema njoj marginaliziranost često prodire i u središte društva, a pitanja o marginaliziranosti putem kriterija kao što su imovinski status, zdravlje, politička pozicija, spol, obrazovanje, vjerska pripadnost, djelovanje izvan zakona itd., neraskidivo se povezuju s pitanjima o pripadnosti i identitetu (2004: 21-22).

Dubrovački statut

Pod naletom novih, „racionalnih“ ideja humanizma i razvoja grada za pretpostaviti je kako je vlast bila u strahu od mogućih promjena te je to u njima izazivalo strah kako bi se mogao promijeniti dotadašnji način života. Stoga ne čudi kako su se promjene i stavovi spram tih skupina počeli mijenjati upravo polovicom 15. stoljeća. Iako nije došlo do neke značajnije promjene, vidljiv je pokušaj vlasti u očuvanju tradicionalnih društvenih normi i njegova poretka (Ravančić, 2004: 104).

Stranci

Kako bismo definirali stranca u kasno-srednjovjekovnom i novovjekovnom društvu, potrebno je odrediti karakteristike po kojima se pojedinac doživljava kao nepripadajući. Prva je karakteristika jezik kao najvažnije obilježje došljaka. Zatim slijedi vjera koja je izazivala najviše netrpeljivosti i nasilja, dok su treća bitna karakteristika običaji koji ponekad nailaze na osuđivanje i nerazumijevanje domaćih stanovnika (Florence Fabijanec, 2004:110-115).

Položaj stranaca u Dubrovačkoj Republici treba promatrati u kontekstu oživljavanja trgovine u 12. i 13. stoljeću kada oni postaju sve češći gosti i u gradovima na jadranskoj obali. O tome svjedoče brojni trgovački ugovori sklopljeni između Dubrovnika i općina jadranske obale te s talijanskim gradovima. Njihov će položaj detaljnije biti razrađen u gradskim statutima i kapitularima dalmatinskih komuna u 13. i 14. stoljeću (Birin, 2002: 59-60). U dalmatinskim je komunama stranac bio onaj koji nije porijeklom iz komune ili njezine općine te sukladno tome nema pravo na građanstvo. U zadarskom se Statutu s kraja 13. stoljeća navodi kako je građanin onaj koji zajedno s obitelji i ženom stanuje u gradu (Florence

Fabijanec, 2004: 117). U dubrovačkom je Statutu iz 1272. godine vidljivo da su stranci bili tek pravni subjekti i da su razlozi ograničenja kojima su oni bili izloženi većinom bili materijalne prirode. Djelomično je odnos prema njima bio obilježen i ograničenjima koje su proizlazile iz stereotipnih opisa stranaca u kronikama i putopisima tog vremena (Birin, 2002: 60-62).

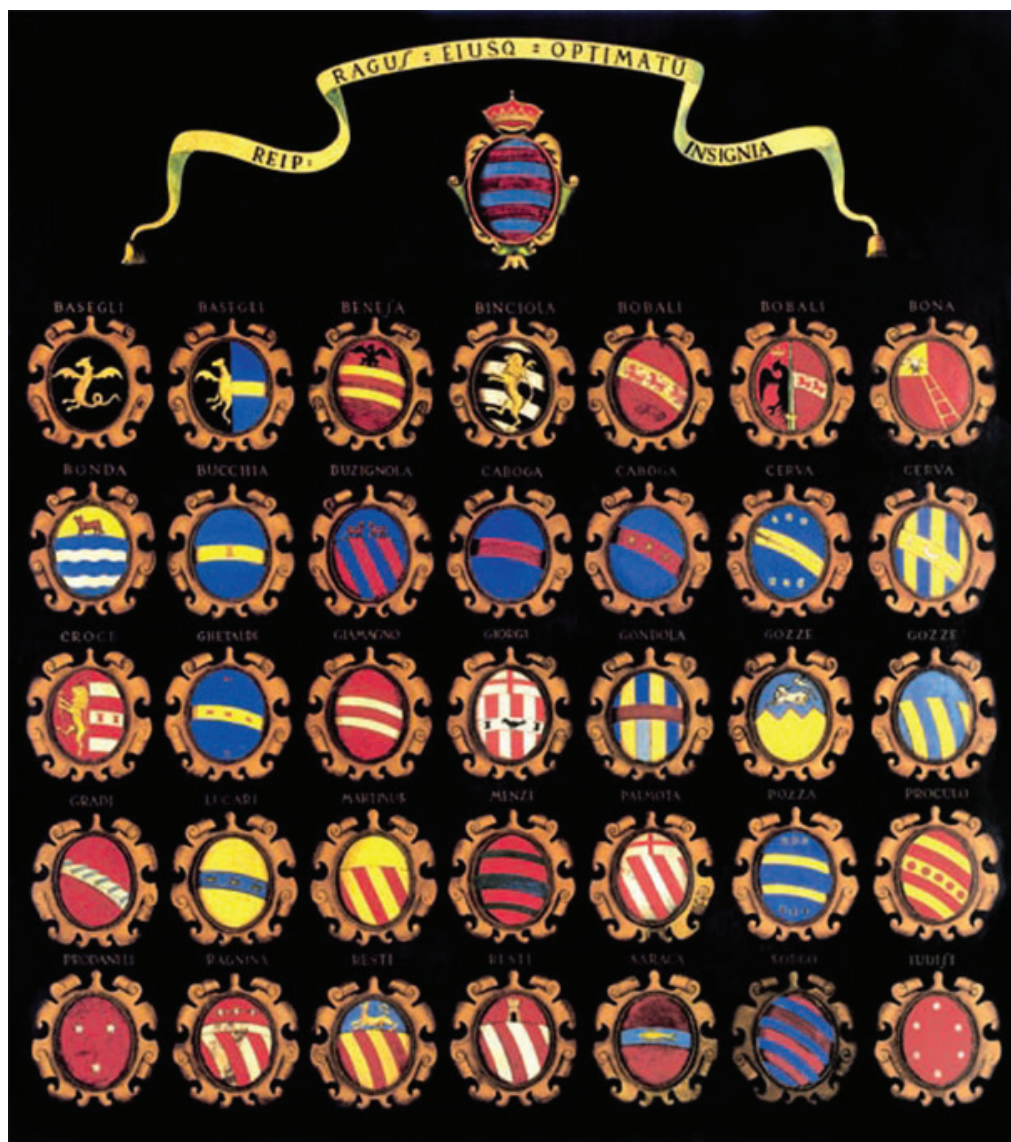
Prihvatanje i dolazak stranaca u Dubrovnik bio je i plod nužnosti jer uspon i opstanak grada ovisi o dolasku svježih, novih radnih i intelektualnih snaga iz drugih krajeva. Dubrovnik je, kao i većina dalmatinskih komuna, bio podijeljen između ideala zatvorenosti komune i životne potrebe za otvaranjem i širenjem vidika. Važno je naglasiti kako su sve dalmatinske komune, unatoč ponekad snažnom isključivanju stranaca iz društva i prijeziru prema njima, shvatile kako se grad demografski ne smije zatvarati u vlastite okvire te u velikoj mjeri i poticali da se stranci nasele u njemu, postanu njegovi stanovnici te steknu mogućnost ulaska u društvo. Tako se nazivi *forensis* i *habitor* suprotstavljaju dvama razvojnim obilježjima u povijesti srednjovjekovnih komuna – zatvorenosti unutar vlastitih zidina i kozmopolitizma (Raukar, 2007: 52).

Forensis je bio termin koji se u dalmatinskim općinama najčešće koristio za stranca. Njime se označavala osoba koja je u gradovima boravila kraće vrijeme, poput trgovaca, putnika, hodočasnika itd. Došljaci, koji su se naselili u grad zbog potražnje njihovih usluga, postajali su i njegovi stanovnici (*habitatores*). Time bi stekli građanska prava, a ako bi se odlučili trajno nastaniti u gradu, dobivali bi i punopravno građanstvo (*civitet*) koje je donosilo i mogućnost sudjelovanja u političkom životu (Birin, 2002: 67).

Zdenka Janeković Römer piše kako je odnos prema strancima u Dubrovniku bio stupnjevan, od potpunog prihvatanja i integracije u društvo do odbacivanja i progona. Mnogi su stranci prije nego su bili prihvaćeni u društvu morali proći provjeru te pružiti jamstvo svoje odanosti Republici. Neprihvatanje pak nije bilo uzrokovano iracionalnim motivima, već interesima dubrovačke vlasti. Prihvaćeniji su bili oni stranci sa sličnim kulturnim, vjerskim i etničkim identitetom ili pak ako su svojom stručnošću i kapitalom bili korisni Republici. Na vrhu ljestvice prihvaćenosti bili su oni koji su nakon integracije u društvo stekli sva građanska prava. Ispod njih bili su

Dubrovnik prije potresa

Grbovi dubrovačkih plemićkih obitelji

stanovnici Dubrovnika stranog porijekla koji nisu imali ta prava. Iz te grupe izdvajale su se pojedine općine, trgovci i obrtnici, a njoj su pripadali i stanovnici zaleđa koji su imali niži društveni ugled. Pripadnici drugih vjera i robovi bili su najmanje prihvaćeni (1993a: 27-28).

Najveći broj doseljenika činili su došljaci iz slavenskih područja. Pridošlice iz zaleđa grada dolazili su u Dubrovnik bježeći od gladi, rata i teških gospodarskih prilika što je dovelo do porasta siromaštva i gladi. Takvo je stanje primoralo vlast čak i na protjerivanje. Gradska vrata zatvarala su se u situacijama kada je dolazio iznimno velik broj stanovnika iz zaleđa koji su narušavali homogenost države. Naseljavanje mnogobrojnih Slavena bilo je tako provođeno pod strogim odredbama i kaznama za prekršitelje. Građani dalmatinskih i talijanskih gradova imali su poseban položaj u dubrovačkom

društvu. S dalmatinskim su gradovima pripadali istoj političkoj, teritorijalnoj, etničkoj i kulturnoj zajednici. Plemstvo je ponekad zaziralo od brakova s dalmatinskim patricijima, a pojavljivale su se i međusobne razmirice, pljačke, napadi i sukobi. Mnoge zakonske odredbe davale su Talijanima mnogo veća prava u odnosu na druge. Tomu je tako jer su obrazovani Talijani unapređivali dubrovačku sredinu, a nije postojala ni jezična barijera (Janeković Römer, 1993a: 28, 30). Stranci koji su vršili neku službu dobivali su od grada kuću ili novac za njezin najam. Oni su morali odgovarati općini za svoj posao te nisu smjeli napuštati grad bez dopuštenja. Oni su svoje usluge naplaćivali samo strancima, ne i Dubrovčanima (Janeković Römer, 1993a: 34). Mnogi od njih ondje su stjecali imovinu, zasnivali obitelji te čak provodili čitav život u gradu. Velikašima iz zaleđa dodjeljivalo se počasno građanstvo i plemstvo, stjecali su članstvo u Velikom vijeću,

ali nisu bili birani u državne službe. Plemićki status bio je nasljedan, ali je potomcima

plemića većinom bio uskraćen (Janeković Römer, 1993a: 31-32). Dubrovčani su ugovorom dopustili dolazak u grad stanovnicima talijanskih gradova i slavenskog zaleđa te naložili da im se ništa ne smije oduzeti bez sudske odluke niti činiti zlo. Među putnicima bilo je i onih koji se nisu mogli prilagoditi gradskom životu, a to su primarno bili mladići iz kneževine i nadbiskupove pratnje te barabanti. Netrpeljivost prema strancima najviše je dolazila do izražaja među najproblematičnijim grupama u gradu. Dolazilo je do verbalnih i fizičkih sukoba koji su ponekad imali i tragične posljedice. Zbog toga su donesene zabrane nošenja oružja i kretanja gradom noću, a koje se odnose na privremene došljake u gradu (Janeković Römer, 1993a: 34-35).

Možemo vidjeti da se prihvaćanje stranaca mijenjalo ovisno o interesima Dubrovačke Republike koja je od

pojedina mogla imati koristi. Gospodarski interesi bili su najznačajniji faktor koji je određivao politiku prema strancima. Ekonomski isplativi došljaci, bogataši i stručno kvalificirani brzo su prihvaćani u upravnim strukturama, a ponekad su se i pravilnici prilagođavali njima (Florence Fabijanec, 2004: 126).

Najznačajniji dokument koji dokazuje brigu o strancima u Dubrovniku pismo je koje je dubrovačka vlada uputila papi napominjući kako se „nadzire svatko tko dolazi u Dubrovnik, ali se svakoga i slobodno pusti da iz njega izađe“. Vlast je pratila svaki korak stranaca u gradu te bilježila gdje oni stanuju te što rade u gradu. Svi sumnjivci i oni koji su se oglušili o zakon zatvarani su u tamnice gdje su bili ispitivani i služili kaznu (Janeković Römer, 1993a: 31).

U 14. je stoljeću unutar kompleksa Sponze podignut konak za smještaj putnika, a 1590. godine i lazaret za trgovce. Dubrovnik je imao i pravo azila na svom području, a bilo je to jedno od obilježja samostalnosti, slobode i dobrih diplomatskih odnosa. Svatko je mogao dobiti zaštitu i utočište od Republike. Postojala je i mogućnost izručenja na zahtjev druge države, ali Republika je to izbjegavala činiti (Janeković Römer, 1993a: 34-35).

Vjerske manjine

Jedna od najznačajnijih odrednica pripadnosti društvu kroz povijest bila je ona vjerska, a ujedno je bila i najmoćnije sredstvo isključivanja. Srednjovjekovna su europska društva, kao i ona kasnijih razdoblja, prvenstveno isticala kršćanstvo kao osnovno određenje pripadnosti, a bili su izrazito neskloni i sumnjičavi prema pripadnicima drugih vjerskih zajednica. Oni koji su svojom vjerom narušavali izrazitu homogenost tih društava bili su na njegovim marginama, isključivani sve do granica dehumanizacije (Janeković Römer, 2004: 22). O tome svjedoči i primjer Dubrovačke Republike. Jedino su Židovi kao vjerska manjina ondje mogli javno ispovijedati svoju vjeru, dok to drugima nije bilo dopušteno kako se ne bi naseljavali u velikom broju. Osobe koje nisu bile katoličke vjeroispovijesti nisu mogle dobiti građanstvo. Čak se na novostečenim područjima (Primorje, Konavle) vršilo pokatoličavanje pravoslavaca kako bi se osigurala stabilnost (Janeković-Römer, 1993a: 37).

Iako su poslovno surađivali s pravoslavcima iz zaleđa, Dubrovčani nisu tolerirali pravoslavlje na svom području. Ono se krajem 12. stoljeća pojavilo na Pelješcu kada je ondje utemeljena episkopija. Nakon stjecanja tog područja Dubrovačka je vlast ondje odlučila obnoviti kršćanstvo protjeravši svećenstvo i kaluđere i naselivši ondje franjevce. Dubrovačka poslanica Ludoviku iz 1371. godine govori o tome kako su pravoslavci obraćani

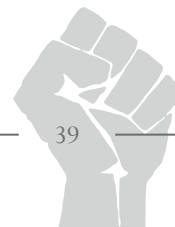
na katoličanstvo, a jedna od kasnijih kronika govori o protjerivanju onih „koji ne vjeruju u Boga ni u svece, nego u čaranje i čarolije“. Slično su Dubrovčani postupili i s patarenima u Primorju 1399. godine te u Konavlima 1427. godine. Filip de Diversis, komentirajući izgradnju konavoskog franjevačkog samostana, zapisuje: „Budući da je taj narod bio shizmatički ili nevjernički, ondje je, po odredbi Senata, podignut samostan Male braće, čijim je, kaže se, nastojanjem onaj nekada shizmatički puk prihvatio istinu i katoličku vjeru“ (Janeković Römer, 2005: 331-333).

Iako nema dokaza za takve pretpostavke, Dubrovčani su sa Židovima došli u doticaj već u 12. stoljeću kada su u grad došli trgovci iz južne Italije. Arhivska građa nudi nam podatke o njima tek od 13. i 14. stoljeća (Miović-Perić, 2012: 9). Uskoro je započelo i njihovo naseljavanje grada, a dodijeljen im je prostor na Pločama, tzv. *Giudecca*, tako da su bili izdvojeni od ostatka društva (Janeković Römer, 1993a: 36). Židovi su ispočetka u svemu bili izjednačeni s drugim strancima, no odnos prema njima promijenio se nakon izгона iz Španjolske (1492) i bijega iz Portugala (1497) te oni u sve većem broju dolaze u Dubrovačku Republiku. Godine 1515. dubrovačka je vlast prognala Židove i *converso*¹ iz grada. Kasnije su smjeli doći samo trgovci koji su morali otići iz grada čim prodaju robu. Židovi su uskoro prestali dolaziti u Dubrovnik, no nekoliko desetljeća kasnije oni će ponovno uspostaviti dobre trgovačke odnose s Republikom (Miović-Perić, 2012: 9-10). To se dogodilo u doba ratovanja Svete lige protiv Osmanlija (1538/40), u vrijeme koje je donosilo veliku korist dubrovačkoj luki i carinicima. Kada je Španjolska flota 1532. godine napala Peloponez, u Republiku je počeo dolaziti sve veći broj židovskih trgovaca, a vlast im je dala porezne olakšice kako bi ih poticala da sve više koriste dubrovačku luku. Vlasti su im 1538. godine službeno dopustile da stanuju unutar gradskih zidina (Miović-Perić, 2012: 13). Međutim, ponovno je došlo do njihova izdvajanja kada je zatvorena Lojarska ulica². Godine 1546. Židovi su ondje organizirali svoju općinu s vlastitim službama i upravom (Janeković Römer, 1993a: 36).

Židovi nisu poslovali s dubrovačkim trgovcima prvenstveno zbog običaja koji nalaže kako trgovati mogu samo sa židovskim zajednicama. Također, nije moguće ni rodbinsko povezivanje, što je utjecalo na osobna povezivanja Dubrovčana sa Židovima. Vlada je zakonski zabranjivala zapošljavanje kršćanske posluge u židovskim kućama, život u istim kućama te naseljavanje bez dozvole. Gradskoj službi mogli su pristupiti samo liječnici. Oni su bili izuzetno cijenjeni i obrazovani te su se mnogi Dubrovčani

1 Pokršteni Židovi

2 U literaturi kasnije nazivana Žudioska

Židovski liječnik i trgovac

pobunili kada im je jedan od nadbiskupa zabranio liječenje kod Židova (Janeković Römer, 1993a: 36-37).

Najmanje je snošljivosti bilo prema pripadnicima Crkve bosanske. S obzirom da je bilo zabranjeno zarobljavanje kršćana, porobljavalo se većinom bosanske patarene. Bili su označeni kao heretici i nisu imali jednaki status kao kršćani. Dubrovčani su na razne načine pokušavali spriječiti širenje hereze jer je to moglo dovesti u pitanje sigurnost vlasti u Republici (Janeković Römer, 1993a: 36). Međutim, kako su s vremenom jačali trgovački i diplomatski odnosi, prvaci Crkve bosanske bili su česti gosti u Republici. Ondje su držali svoj novac i vrijednosti te su stjecali i nekretnine. Jedan od najpoznatijih primjera je Radin, poslanik Stjepana Vukčića Kosače, kojeg su Dubrovčani izuzetno cijenili. Njemu je dubrovačka vlast jamčila slobodu vjeroispovijesti, a čak su mu na poklon dali i kuću na području Republike (Janeković Römer, 2004: 23).

Za Turke je u Dubrovniku bio određen izdvojeni prostor – Tabor u Pločama. Ondje se vršio nadzor nad došljacima s istoka, i to prvenstveno noću. Muslimanima je bilo zabranjeno noćenje u Dubrovniku, no u slučaju opasnosti dubrovačka je vlast ponekad odobravala da zaklon potraže u gradu. Strah od muslimana bio je velik, a osim na vjerskim razlikama, temeljio se i na prijetnji samostalnosti i mogućeg osvajanja i uništenja grada (Janeković Römer, 1993a: 36). Ipak, s razvojem gospodarskih i političkih odnosa s Osmanskim Carstvom tijekom stoljeća, nužni su bili i bolji odnosi prema pripadnicima islama, trgovcima i putnicima s istoka koji su

dolazili i boravili u Republici (Janeković Römer, 2004: 24). Trgovina s Turcima Dubrovčanima je bila izrazito važna jer je jamčila prosperitet i opstanak. Kako bi spriječili međusobni antagonizam, Dubrovčani nisu sudjelovali u ratnim akcijama kršćana protiv muslimana. Trgovina je donosila i dašak turske kulture i običaja u Republiku, a to je s vremenom dovelo i do postupnog prihvaćanja muslimana (Janeković Römer, 1993a: 36).

Nisu samo pripadnici druge vjere bili marginalizirani u Dubrovačkoj Republici. Često su isključivani i oni koji nisu participirali u kršćanskom zajedništvu. Onima koji su se ogriješili o crkvene zakone i vjerske propise bilo je zabranjivano dolaženje u crkvu, pričest i primanje sakramenata, a kazna je mogla biti dokinuta ako bi se ekskomunicirani pojedinac pokajao i iskupio za svoje postupke. Takve kazne izazivale su strah u pojedincima te su često pristajali na sve uvjete kako bi isključivanje iz crkvene zajednice bilo poništeno. Takvo isključivanje nije samo značilo prognanstvo iz vjerske već i iz cjelokupne društvene zajednice (Janeković Römer, 2004: 22-24).

Ponekad je i Crkva u Dubrovačkoj Republici stavljana na marginu društva. Svjetovna vlast u Republici upravljala je crkvenim dobrima i samostanima, a čak je odlučivala i o blagdanima i procesijama. Pod svoju su jurisdikciju stavljali i crkvene prihode te mnoge zaklade, a vlast je sama znala razmještati svećenike po crkvama. Čak je i zabranjivala darivanje bilo kakvih nekretnina Crkvi, a počela je izabirati crkvene velikodostojnike te rješavati sporove koji su spadali pod nadležnost nadbiskupskog suda. Pojedini pripadnicima vlastele zabranjivala se i mogućnost biskupske službe te su često zahtijevali da najviši crkveni velikodostojnik bude stranac prvenstveno jer tada ne bi znao jezik, običaje niti bi imao jaku podršku drugih svećenika te stoga nije mogao utjecati na vlastelu i državničku politiku. Sve je to dubrovačka vlast činila vrlo otvoreno te nije trpjela miješanje crkvenih zakona i klerikalaca u politiku (Janeković Römer, 2004: 37-38; Janeković Römer, 2006: 189).

Marginalizacija siromašnih

Kako je i navedeno, imovinsko stanje još je jedan društveni kriterij koji je i u Dubrovačkoj Republici bio mjerilo isključivanja i diskriminacije, a siromaštvo je uvelike onemogućavalo društveno djelovanje (Janeković Römer, 2004: 25).

U srednjem vijeku siromaštvo je imalo središnje teološko značenje te je skrb o osobama izrazito slabog materijalnog statusa počivala na kršćanskoj osjećajnosti te skrbi Crkve i vjernika. Ono je imalo vjersku dimenziju spasenja te su time siromasi bili doktrinarno „zaštićeni“.

Siromaštvo je uz sebe vezalo i glad te bolest koji su bili i jedni od glavnih uzroka smrtnosti u srednjem vijeku. Većina ljudi jela je slabo i neuravnoteženo, hranu bez vitamina i hranjivih vrijednosti koja ih je učinila podložnim bolestima, a često su vremenske nepogode i nedostatak zaliha uzrokovali glad (Janeković Römer, 2004: 25-28, 31). Crkva se u vrijeme srednjeg vijeka počela brinuti za siromahe postavljanjem svakodnevnog ručka uz samostane. Poneki su dubrovački bogataši osnivali zaklade koje su jednom godišnje organizirali objede za one koji si ih često nisu mogli priuštiti. Najaktivniji pripadnici dubrovačkog društva ipak su bili bratimi koji su, osim pomaganja siromašnima, posjećivali utamničene, osuđene na smrt, njegovali bolesne i pokapali mrtve (Janeković Römer, 2004: 28-29).

Krajem srednjeg vijeka skrb o siromašnima preuzele su svjetovne institucije te kršćansko milosrđe zamjenjuje represivna kontrola i državni paternalizam kojima je osnovni cilj bio smanjiti napetosti između siromašnih građana u korist potonjih. Od 12. stoljeća siromaštvo je postalo sve vidljivije zbog rasta gradova, demografskog uzleta, prirodnih katastrofa i monetarne ekonomije. Gradovi su postali napučeni ljudima sa sela i bez imovine te se na njih gledalo s velikom dozom bojaznosti. Oni postaju mjesta u kojima sve više obitavaju seljaci koji za gradsko društvo postaju predmet izrugivanja, nekulture i primitivizma. Jedan od najboljih primjera takvog odnosa prema siromašnima i strancima komedija je Marina Držića iz 16. stoljeća *Novela od Stanca*. Razlog zašto se na siromahe počinje gledati sa sumnjom, a njegovo imovinsko stanje kao posljedica nerada i nesposobnosti pojava je merkantilizma te shvaćanja bogatstva kao vrijednosti. Takav ekonomski sustav produbljivao je jaz između bogatih i siromašnih, a kapital se slijevao u ruke trgovaca i vlasnika manufakture. Siromasi su bili loše plaćena radna snaga koju su pak vlasnici manufakture ponekad i varali te im isplaćivali plaću po proizvoljnom tečaju. Tako se umjesto moralnog pojavio tržišni odnos prema siromasima, a to je bio tek prvi u nizu koraka prema represiji i izdvajanju koje će se javiti u 16. i 17. stoljeću (Janeković Römer, 2004: 29-32).

Bolesnici i djeca

Jedan od primjera institucionalizacije još jedne marginalizirane skupine u dubrovačkom društvu jest osnivanje hospicija i nahodišta za bolesne, siromašne i napuštene. Hospiciji su zbrinjavali sve potrebite, a ponajviše one bolesne i gladne. Isprva su bili vezani uz samostane, a kasnije ih utemeljuju bratovštine, ali i pojedinci (Janeković Römer, 2004: 29). Javna bolnica za bolesne siromahe *Domus Christi* u Dubrovačkoj

Republici osnovana je 1540. godine. Prije nego je zgrada prenamijenjena za bolnicu, ona je bila mjesto za ostarjele žene. Kako su one umirale, njihovo mjesto ne bi pripalo drugim ženama, već je ono pripadalo bolnici (Janeković Römer, 2003a: 31-32). Dubrovačke su vlasti osnivanjem te ustanove pomagale bolesnima i siromašnima, no postojalo je nekoliko uvjeta pod kojima se moglo boraviti u bolnici. Bilo je određeno da siromah koji ozdravi mora odmah napustiti bolnicu kako ne bi oduzimao mjesto i hranu bolesnim siromasima. U bolnicu se nisu primali siromasi i žene koji su imali neizlječivu bolest. Određeno je kako se svaki kršćanin mora ispovjediti prilikom dolaska u bolnicu, a ako osoba to odbije, nju se nije smjelo primiti (Krekić, 1988: 13).

Godine 1432. Veliko je vijeće odredbom *Ordo hospitalis misericordiae* utemeljilo državno nahodište za „mala ljudska stvorenja odbačena po Gradu kao nerazumne životinje“ - *Hospital milosrđa*. Ondje su boravila napuštena djeca, a kasnije i siromašna zakonita djeca i trudnice.

Prikaz Konavoke

Djeca su bila lišena emocionalne i materijalne potpore roditelja, a često su u dubrovačkom društvu bila predmet poruge, izložena siromaštvu i suženom izboru bračnih partnera. Nahodištem je u potpunosti upravljala država te imala punu kontrolu nad njegovim sredstvima (Kralj-Brassard, 2011: 109-111). Tako je Republika preuzela od Crkve brigu za napuštenu djecu, a okrilje države značilo je rješenje brojnih životnih problema za njih i njihove majke. Država se tim činom pobrinula i da se smanji broj čedomorstava i mortalitet djece (Janeković Römer, 2003a: 30-31).

Važno je naglasiti kako su djeca iz nahodišta bila obilježena posebnom odjećom od grubog bijelog sukna i znakom golubice na desnoj strani gornje haljine. Golubica je tako označavala kako su ona djeca države te kako vlastima pripada sva zasluga za njihov odgoj i egzistenciju. Vlast je time promovirala sebe kao milosrdnu i darežljivu, zaštitnicu nemoćnih i slabih, dok je u drugu ruku instrumentalizacijom izdvajala pojedince (Janeković Römer, 2003a: 31).

Dubrovačka mladež pod represijom

Javni prostor u Dubrovniku, gradske ulice i trgovi bili su prebivališta u kojima je običan svijet provodio najviše vremena. Oni su bili puni trgovaca koji su ondje prodavali svoja dobra, ali i ljudi koji su jednostavno „tumarali“ ulicama dokoličareći i odmarajući se. Mnogi su uživali u igrama poput kartanja u javnim prostorima, iako je ono bilo zabranjeno i kažnjivo zakonom. Na ulicama je najviše bilo dubrovačke mladeži koja je posebno noću uznemiravala žene, trgovce i putnike (Ravančić, 2000: 61-63). Dubrovački mladići često su bili predmet brige vlasti. Oni su najčešće stupali u brak nakon tridesete godine života i to po očevoj volji. Mnogi su godine provodili na mladenačkim zabavama, a vlast je prešutno ponekad dopuštala razuzdano ponašanje, okupljanja i druženja s prostitutkama. (Janeković-Römer, 2003: 23). Mladež se ulicom najviše kretala noću, a nerijetko je ulazila u fizičke obračune ako bi na ulici sreli stražu, strance ili pak neku drugu družinu. Kako bi spriječila nasilje na gradskim ulicama, vlast je u 14. stoljeću zabranila kretanje, nošenje oružja i rad krčmi noću. Nošenje svjetiljki bilo je obavezno (Janeković Römer, 1993b: 9-7).

Iako je tijekom srednjeg vijeka vlast bila popustljiva prema mladićima, od 15. stoljeća oni su stavljeni pod stroži nadzor i kontrolu, a često su i kažnjavani zbog raznih moralnih prekršaja. Filip de Diversis i Benko Kotruljević žalili su se na mladiće okarakteriziravši ih kao nevješte i glupe, koji se odaju plesu, udvaranjima, banketima i nasladama, a ne mare za studij i učenje. Diversis navodi

kako je potrebno poduzeti sve korake kako bi se mladiće odvratilo od onoga na što ih vuče nagon te kvari i ruši ugled i društveno uređenje (Janeković Römer, 2003: 24).

U prvoj polovici 16. stoljeća Veliko vijeće donijelo je propise prema kojima mladež treba obuzdati različitim studijima. Određeno je i otvaranje javnih škola koje će odgajati mladiće. U njima su se dva puta dnevno čitale poruke autora o dobrom ponašanju. Takvim zakonima Dubrovačka je Republika nastojala odgajati poslušne pojedince te nadzirati i odgajati njihov moral. Određena je čak i gradska straža koja je dva puta dnevno ljeti i jednom zimi obilazila mjesta gdje se mladići skupljaju i rastjerivala ih (Janeković Römer, 2003a: 24-25).

Seksualnost

Ljudska je seksualnost tijekom cijeloga srednjeg vijeka bila pod nadležnošću Crkve te su njezine ideje i norme utemeljene na idejama kršćanstva. Crkva je vjerskim zakonima propisivala dopuštene radnje i grijeh, ali i propisivala kazne za one koji bi se oglašili o iste. Ti su zakoni utjecali na svakodnevni privatni život pojedinaca i njihovu intimu. U Dubrovniku je, kao i u većini zemalja kasnog srednjeg vijeka, bilo kakvo odstupanje od seksualnog ponašanja izvan heteronormativnih okvira, ali i javno kršenje kodeksa seksualnog i moralnog ponašanja, bilo kažnjivo zakonom. U 15. stoljeću provedena je institucionalizacija prostitucije, a homoseksualnost stavljena u zakonske okvire s ciljem nadzora i sprječavanja neželjenog ponašanja. Prekršaji koji se tiču seksualnosti šire se u sferu svjetovne vlasti te su tako stavljeni pod nadzor države (Janeković Römer, 2003a: 19).

Prostituciju se može definirati kao razmjenu seksualnih usluga za novac koje se može smatrati zamjenom za plaću. Kroz povijest možemo sresti različite tipove prostitucije, no u primjeru Dubrovačke Republike kasnog srednjeg vijeka i renesanse moguće je tu djelatnost klasificirati u dvije skupine: javne žene (prostitutke) i konkubine³ (Ravančić, 2004: 91-92).

Godine 1409. dubrovačka je vlast po prvi puta ograničila kretanje prostitutki gradom te ih smjestila u kuću u kojoj su morale boraviti (Janeković Römer, 2003: 19). Zapisi kriminalnog suda pak govore kako je i prije te odredbe postojao dio grada gdje su javne žene pružale svoje seksualne usluge, a zvao se *Castelleto* (Ravančić, 2004: 94-95).

Tijekom 14. i 15. stoljeća i razvojem trgovine u Dubrovniku grad je postajao često posjećivana luka te

3 Konkubine možemo okarakterizirati kao prilježnice dubrovačke vlastele koje su dolazile prvenstveno iz redova sluškinja. Često su dubrovački patriciji imali uza sebe prilježnice s kojima su čak imali i velik broj vanbračne djece.

usputna stanica brojnih trgovaca. Za pretpostaviti je kako je Dubrovnik osim državnih i crkvenih proslava i krčmi tim putnicima pružao i drugi oblik zabave – prodaju seksualnih užitaka unutar javnih kuća, ali i izvan njih (Ravančić, 2004: 92-93). Prostitutke su živjele u svojevrsnoj zajednici koja se nazivala *castelleto*, a na čelu joj je bila „časna majka grešnica“. Osim njih postojale su i pojedinke koje su bile slobodnije i svoj posao obavljale u svojim domovima ili u kućama svodnika (Ravančić, 2004: 95). Postoje mnogi zapisi kako su se u *Castelletu* i njegovoj neposrednoj blizini nalazile mnoge krčme te je za pretpostaviti kako su prostitutke svoje usluge pružale i u njima. Iako za to nema dokaza, treba napomenuti da su u drugim gradovima Europe prostitutke svakodnevno zalazile na takva mjesta (Ravančić, 2000: 60-61).

Mnogi zapisi kriminalnog suda svjedoče o tome kako javne žene nisu bile proganjane zbog načina na koji su zarađivale za život, a ukoliko bi bile sudski proganjane, razlog nije bila njihova profesija, već taj što bi se oglušile o neki drugi zakon. Iako se prostitucija u kasnom srednjem vijeku tolerirala, ipak je prodaja vlastitog tijela radi zarade smatrana nečasnim (Ravančić, 2004: 97-98).

Postavlja se pitanje zašto su dubrovačke vlasti tolerirale prostituciju, a odgovor je moguće pronaći u ponašanju tadašnje mladeži. Kako je već i navedeno, mladići su se često znali skupljati u grupama, hodati gradom te seksualno uznemiravati nezaštićene djevojke i žene. U zapisima je vidljivo kako je u Republici bilo primjera silovanja te su stoga dubrovačke vlasti odlučile učiniti nešto kako bi smanjile broj napada na žene. Rješenje su pronašle, kao i mnogi drugi europski gradovi, u prostituciji i tako se odlučile za manje zlo od napada na žene koje su se slučajno našle pred ovakvim grupacijama mladića nezaštićene (Ravančić, 2004: 99).

Prvi zapisi progona prostitutki u Dubrovniku javljaju se 1456. godine. Tada je šest žena prognano iz grada zbog „nečasna načina života“. Godine 1464. udovica je osuđena na godinu dana prognanstva iz grada jer je „iskvarila mnogo mladića koji su je posjećivali“. Godine 1495. prognana je još jedna žena zbog „pokvarenog načina života“. Jedno je od pitanja koje se nameće koji su uzroci koji su naveli vlast na promjenu stava spram prostitucije. Jedan od razloga bila je moguća pojava sifilisa u 16. stoljeću te nije trebalo dugo da se ustanovi veza između širenja bolesti i promiskuitetnog seksualnog ponašanja. Drugi bi razlog bio velik utjecaj Crkve. Crkva je do tada u praksi tolerirala prostituciju, dok ju je u osnovi ipak osuđivala. Primjer je takve prakse i dubrovačko svećenstvo koje je posjećivalo prostitutke. Tijekom razdoblja reformacije Crkva je zbog svog dvostrukog morala često bila kritizirana te se zbog toga našla u prilično ugroženom položaju. Reakcija na takve kritike bila je temeljiti crkveni preustroj što se

Dubrovački glasonoša i trgovac

odrazilo i na stav prema prostituciji (Ravančić, 2004:100-102).

Vidljivo je da se tek krajem srednjega vijeka javljaju zakonska ograničenja i javna osuda takve djelatnosti. Tada počinje i sustavni progon zbog njihove profesije, a uskoro i suđenja pojedinkama zbog, kako sudske presude navode, nečasnog života i kvarenja mladeži. Tako je Dubrovačka Republika stavila još jedno moralno pitanje u svoje ruke, a nadzor i kazne postajali su sve prisutniji (Janeković Römer, 2003a: 19).

Zanimljiv je pogled Dubrovčana na seksualnost i prostituciju koji je vidljiv u djelu *Della mercatura et del mercante perfetto* Benka Kotruljevića iz 1458. godine. Kotruljević ondje navodi kako spolni odnos može biti opasan za ljudski um i dušu. Upravo je takav stav prema seksualnom ponašanju odraz tradicionalnih skolastičkih shvaćanja koje je moguće pratiti od 13. stoljeća. Iako je djelo nastalo u 15. stoljeću kada su tjelesni užici i prostitucija u načelu bili tolerirani, takav stav prema seksualnim aktivnostima i dalje je smatran pozitivnim (Ravančić, 2004: 102-103).

Kako je već navedeno, bilo kakvo seksualno ponašanje koje je odstupalo od heteronormativnog ponašanja bilo je zakonski regulirano i sankcionirano. Godine 1474. vijećnici su se sa zgražanjem zakonski okomili na homoseksualce odredbom *Ordo contra sodomitas*, a koja je u Žutoj knjizi (*Liber croceus*) bila dopuna Statutu Republike. Ovom je dopunom dubrovačka vlada nastojala staviti pod izravan nadzor seksualno ponašanje i sklonosti svojih građana (Ravančić, 2004: 103).

Sodomija se nije odnosila samo na homoseksualne aktivnosti već i na svako ponašanje koje je bilo „protivno prirodi“ ili se pak nije svodilo na prokreaciju. Već početkom

14. stoljeća to se pitanje seli iz nadležnosti crkvene vlasti u svjetovnu. Od tada se počinju propisivati i stroge kazne za sve prijestupnike, a one su uključivale sramoćenje u javnoj paradi, žigosanje, kastraciju i smrt spaljivanjem. Tako se dubrovačka vlast povelala za zakonima talijanskih gradova, Venecije i Firenze, u kojima su se poduzimale sve strože mjere ne bi li se iskorijenio taj porok koji je bio smatram jednim od najtežih moralnih i društvenih problema. Republika se tako odlučila pobrinuti da grad ne postane „konačište demona, nego sveto Božje prebivalište“. Svatko tko bi bio uhvaćen u tom zločinu bio bi kažnjen odsijecanjem glave te bi potom njegov leš bio spaljen. Dubrovačka je vlada poticala i doušnike o takvim aktivnostima u gradu, a zauzvrat su dobivali novčane nagrade. Optuženi su često bili mučeni ne bi li se iz njih izvuklo priznanje, a pomilovanje je jedino bilo moguće ako su za to glasali svi članovi svih triju vijeća Dubrovačke Republike (Janeković Römer, 2003a: 21-22).

Kasnije se, govoreći o dubrovačkoj mladeži koja se u velikom broju okupljala na javnim mjestima, pojavljuje i dekret o sodomitima iz 1589. godine, u kojemu se neizravno spominje istraga protiv homoseksualaca, tj. onih koji su „obilježeni najgorim porokom“ te kako se protiv njih trebaju uspostaviti sudovi. Tijekom cijelog 16. i 17. stoljeća dubrovačka je vlast nastojala zaštititi red i kršćanske vrijednosti te je na svaki način promovirala kristijanizaciju seksualnosti i braka. Nakon stoljeća represije seksualnosti pod jurisdikcijom Crkve sada se svjetovna vlast zakonima i represivnim mjerama odlučila dovesti bilo kakvo neželjeno ponašanje pred građanski sud (Janeković Römer, 2003a: 26). No, nije jasno zašto je vlast inzistirala na ovako strogim zakonima jer ne postoje arhivski dokumenti koji bi svjedočili o postojanju homoseksualizma u Republici. Pretpostavlja se da su vlasti zataškavale takve slučajeve te uništavale knjige koje su sadržavale takve podatke, a zakoni su nastajali većinom kako bi uspostavili autoritet i na tom polju (Janeković Römer, 2003a: 22-23).

Marginalizirana vlastela

Brz i uspješan gospodarski razvoj Republike doveo je i do diferencijacije među dubrovačkim pučanima. Oblikovale su se tri grupe: u prvoj su bili poslovni ljudi angažirani u trgovini, u drugoj obrtnici, a treću grupu činili su radnici i sluga. Vlastela je morala i službeno priznati novu trodiobu društva: vlastela – građani – puk, a to je vidljivo i u kazneno-pravnom redu Republike. Uzmimo za primjer zakon iz 1589. godine koji govori o neovlaštenom nošenju određene vrste oružja po gradu. U slučaju neplaćanja novčane kazne sasvim se različito kažnjavala svaka od triju navedenih kategorija: „plemić“, „dobar građanin“

(*buono cittadino*) i „pućanin“ (*plebo*). Gospodarski i kulturni razvoj Dubrovačke Republike 16. stoljeća najviše je pogodovao prvoj grupi kada se ona uzdiže iznad ostalih, a uskoro se iz nje izdvaja sloj sve imućnijih građana. Taj se dio bogatih građana gotovo izjednačio s vlastelom, zaostajući jedino u količini zemljišta. Bogata vlastela tako s bogatim poslovnim građanima dijeli poslove, a njihov ugled sve više raste (Stulli, 1989: 93).

Pripadnici vladajuće elite ponekad su bili marginalizirani unutar vlastitog staleža jer nisu mogli živjeti prema njegovim standardima. Mnoge udovice morale su davati zemlju za osnovne potrebe obitelji, trgovce je poslovni neuspjeh mogao dovesti do granice siromaštva, a mnogi su bježali iz Republike ostavljajući svoje obitelji u velikim dugovima. Osiromašene plemiće često se isključivalo iz visokog društva te nikada nisu mogli doći do visokih državnih službi. Međutim, vlast Dubrovačke Republike brinula se za vlastelu koja bi ostala bez novca. Često su bili oslobođeni plaćanja državnih zajmova, a ponekad bi im i država novčano pomagala. Mogli su dobiti i kredite iz općinske blagajne, a stanovali bi u općinskim kućama. Zanimljivo je kako je postojao i poseban fond koji je sufinancirao svadbe bogate vlastele. Pomoć im je često dolazila u tajnosti i bila je puno veća nego od one za obično građanstvo. Država je to pravdala stavom kako vlasteli treba puno više novca, a bilo je i od velike važnosti živjeti na način koji je prikladan pripadajućem staležu (Janeković Römer, 2004: 32-34).

U Dubrovniku su se javljali i predstavnici vlastele koji su se odmetnuli od vlastitog staleža. To su bili buntovnici i nasilnici kojima su se često u pobunama pridruživali i pućani (*artigiani*). Pretpostavlja se kako je pridruživanje pućana buntovnoj vlasteli bilo motivirano socijalnim buntom. Zdenka Janeković-Römer navodi bunu iz 1400. godine u kojoj su sudjelovala četvorica mladića zbog toga što nisu dospjeli na pojedine funkcije u vlasti. Nakon što je urota otkrivena, mladići su pogubljeni te im je zaplijenjena sva imovina. Njihovi rođaci također su bili kažnjeni nemogućnošću vršenja državnih službi. U narednim je stoljećima bilo još primjera političkog odmetanja vlastele, no svi su završavali pogubno po sudionike bunta. Imovina njihovih obitelji bila je zaplijenjena, sinovi su im prognani, a kćeri zatvorene u samostane kako ne bi dobili potomstvo. Ponekad su se i rušile kuće „izdajnika“ te bi se simbolično posolio posjed kako bi ono zauvijek ostalo neplodno (Janeković Römer, 2004: 35-36).

Često je urota označavala i političku pripadnost drugoj opciji, a njih je Republika s lakoćom gušila. Sloj dobrih građana uskoro se organizirao u bratovštine antunina, a pripadnici su bili i neki članovi vlastele. Uz organizirani nadzor države nad njima oni vlastima nisu predstavljali moguću opasnost za državno-politički

poredak (Stulli, 1989: 93). Bogato građanstvo ipak je eliminirano od sudjelovanja u odlučivanju o bitnim poslovima te je došlo do njihova negodovanja protiv vlasti. To je vidljivo i na primjeru Marina Držića koji je kovao planove protiv aristokratske vladavine (Stulli, 1989: 94). Svoje bogatstvo pripadnici bratovština iskazivali su gradnjom palača i ljetnikovaca te luksuznom odjećom. U 16. stoljeću oni su preuzeli monopol nad gospodarstvom Republike, no nisu uspjeli doći do najviših političkih funkcija. Kako bi kompenzirali osjećaj marginaliziranosti, prilikom saziva skupština bratovština oponašali su sazive vijeća najavljujući sastanke zvonom, glasovali bi lopticama te vodili zapisnike, i sve to u posebnoj odjeći. Pokušali su stvoriti paralelno političko tijelo jer u državnoj vlasti nisu mogli sudjelovati (Janeković Römer, 2004: 36-37). Ostali građani-trgovci odijeljeni su od gornjeg sloja. Godine 1531. formirala se bratovština lazarina kao udruženje trgovaca „za istočnu trgovinu“, a kojoj su pripadali bogati i imućni trgovci. Uži interesi ograničili su ukupnu moguću snagu društvenog sloja koji su bili nosioci značajnog dijela dubrovačkog trgovačkog kapitala. Ostali sitni trgovci i preprodavači organiziraju se u bratovštine Sv. Luke. Oni su bili važan faktor dnevnog gradskog života, ali društveno slabašan dio trgovaca. Država je odobravala statute bratovština, pratila i ispravljala njihov rad, a izdavala je i sve odluke vezano za njihove trgovačke aktivnosti (Stulli, 1989: 94). Tako država nije prepuštala svojevrijedno upravljanje bratovštinama, dok joj je njihovo okupljanje u zajednice omogućavalo nadzor nad tim dijelom građanstva. Time je dubrovačka vlast još jednom dokazala da joj je kontrola cjelokupnog društva temelj vlastite politike (Pešorda Vardić, 2007: 219-220).

Zaključak

Zahvaljujući svom snažnom političko-administrativnim ustroju u 15. i 16. stoljeću, dubrovačka je vlast brojnim zakonskim odredbama zadirala u gotovo sve sfere javnog i privatnog života svojih građana. O tome najbolje svjedoči odnos vlasti prema onima koji su mogli ugroziti identitet dubrovačkog društva i donijeti promjene u njegovu ustroju. Bili su to pripadnici skupina koje je vlast zakonima stavila na margine lišavajući ih tako političke i gospodarske moći i građanskih prava.

Svi oni koji su predstavljali prijetnju koherentnosti zajednice i narušavali njezinu homogenost bili su isključivani iz društva, a odnos prema njima kretao se od prihvaćenosti pa čak do granica dehumanizacije. U Dubrovačkoj su Republici to bile vjerske manjine kojima je društvo bilo izrazito nesklono, stranci koji svojim kapitalom i stručnošću nisu bili korisni Republici, siromasi koji nisu mogli doprinijeti gospodarskom prosperitetu države

te svi oni koji su neželjenim seksualnim ponašanjem i aktivnostima kršili moralni kodeks društva. Paternalistički duh države koji se očitovao u institucionalizaciji i nadzoru zahvatio je napuštenu djecu i bolesnike o kojima je svjetovna vlast preuzela brigu promovirajući se kao milosrdnu zaštitnicu slabih i nemoćnih. Vlast je moralno odgajala i disciplinirala ponašanje dubrovačke mladeži kako bi stvorila poslušne pojedince odane državi, a vlastelu koja je predstavljala prijetnju političkom poretku učinkovito je kontrolirala.

Dubrovačka se Republika tako u vremenu razgraničavanja sa srednjovjekovnim svjetovnim i vjerskim idealima našla kao zaštitnica tradicionalnog društvenog uređenja i poretka koji joj je i dalje omogućavao vrhovni autoritet nad građanstvom te štutio njezinu političku strukturu.

Summary

Toni Šafer,
Repressive state : case of the Republic of Dubrovnik during the time of Humanism and Renaissance

In this paper I will present the Republic of Dubrovnik in the period from the 14th to the 16th century through the attitude of the authorities towards the marginalized individuals and social groups. With the development of the city, the economy and the society as a whole, and under the influence of the new European changes in the spirit of Humanism and Renaissance, the Republic of Dubrovnik found itself threatened by the changes spreading throughout Europe. The authorities responded to these changes with regulations and strong repression aimed to preserve the homogeneity of social community.

Literatura

1. Budak, Neven, 1985. *Servi i famuli – primjer isključivanja i marginalizacije u našim komunalnim društvima*, u: *Radovi (18)*, Sveučilište u Zagrebu – Institut za hrvatsku povijest, Štamparski zavod „Ognjen Prica“, Zagreb, str. 249.-255.
2. Florence Fabijanec, 2004. *Jesu li stranci marginalci? Razmatranje položaja stranaca u srednjovjekovnim društvu*, u: *Gradske marginalne skupine u Hrvatskoj kroz srednji vijek i ranomoderno doba*, Dies Historiae, Zagreb, str. 107.-127.
3. Harris, Robin, 2006. *Povijest Dubrovnika*, Golden marketing, Zagreb.
4. Janeković Römer, Zdenka, 1993a. *Stranac u srednjovjekovnom Dubrovniku: između prihvaćenosti i odbačenosti*, u: *Radovi Zavoda za hrvatsku povijest (26)*, Zavod za hrvatsku povijest, Zagreb, str. 27.-38.

5. Janeković Römer, Zdenka, 1993b. „*Post tertiam campanam*“ – dubrovački noćni život u srednjem vijeku, u: *OTIVM, Časopis za povijest svakodnevne (1)*, Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, Zagreb, str. 6.-13.
6. Janeković Römer, Zdenka, 1999. *Okvir slobode: dubrovačka vlastela između srednjovjekovlja i humanizma*, Zavod za povijesne znanosti HAZU, Zagreb-Dubrovnik.
7. Janeković Römer, Zdenka, 2003a. *Nasilje zakona: Gradska vlast i privatni život u kasnosrednjovjekovnom i ranonovovjekovnom Dubrovniku*, u: *Anali Zavoda za povijesne znanosti Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti u Dubrovniku (41)*, Dubrovnik, str. 9.-44.
8. Janeković Römer, Zdenka, 2003b. *Višegradski ugovor temelj Dubrovačke Republike*, Golden marketing, Zagreb.
9. Janeković Römer, Zdenka, 2004. *Na margini ili u središtu društva? Razmišljanja o marginalnosti u srednjem vijeku u nekoliko primjera*, u: *Gradske marginalne skupine u Hrvatskoj kroz srednji vijek i ranomoderno doba*, Dies Historiae, Zagreb, str. 21.-40.
10. Janeković Römer, Zdenka, 2005. *Građani, stanovnici, podanici, stranci, inovjerci u srednjovjekovnom Dubrovniku*, u: *Raukarov zbornik*, FF press, Zagreb, str. 317.-345.
11. Janeković Römer, Zdenka, 2006. *Dubrovnik and its First Shepherd through the Changes of Citizenship in the Middle Ages*, u: *Hortus artium medievalium, Journal of the International Research Center for Late Antiquity and Middle Ages (12)*, International Research Center for Late Antiquity and Middle Ages, Motovu; International Centres of Croatian Universities, Zagreb, str. 187.-192.
12. Kralj-Brassard, Rina, 2011. *Nikola (1673-1674) „komunsko dijete“*, u: *Anali Zavoda za povijesne znanosti Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti u Dubrovniku (49)*, Dubrovnik, str. 105.-132.
13. Krekić, Bariša, 1988. *Slike iz gradske svakodnevnice: Prilozi proučavanju života u Dubrovniku u doba humanizma i renesanse*, u: *Anali Zavoda za povijesne znanosti Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti u Dubrovniku (26)*, Dubrovnik, str. 7.-27.
14. Miović-Perić, Vesna, 2012. *Židovi u Dubrovniku: šetnja kroz prostor i vrijeme od prvih dana do danas*, Foto studio Placa, Dubrovnik.
15. Pešorda Vardić, Zrinka, 2007. *„Pučka vlastela“: Društvena struktura dubrovačke bratovštine Sv. Antuna u kasnom srednjem vijeku*, u: *Povijesni prilozi (33)*, Hrvatski institut za povijest, Zagreb, str. 215.-237.
16. Raukar, Tomislav, 2007. *Studije o Dalmaciji u srednjem vijeku*, Književni krug, Split.
17. Ravančić, Gordan, 2000. *Javni prostor i dokolica u kasnosrednjovjekovnom i renesansnom Dubrovniku*, u: *Anali Zavoda za povijesne znanosti Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti u Dubrovniku (38)*, Dubrovnik, str. 53.-64.
18. Ravančić, Gordan, 2004. *Prostitucija u kasnosrednjovjekovnom i renesansnom Dubrovniku*, u: *Gradske marginalne skupine u Hrvatskoj kroz srednji vijek i ranomoderno doba*, Dies Historiae, Zagreb, str. 89.-105.
19. Stulli, Bernard, 1989. *Povijest Dubrovačke Republike*, Časopis Dubrovnik, Arhiv Hrvatske, Dubrovnik, Zagreb.
20. Šoljić, Ante, 2002. *O ranoj renesansi u Dubrovniku*, u: *Anali Zavoda za povijesne znanosti Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti u Dubrovniku (40)*, Dubrovnik, str. 127.-146.

Elektronički izvori

- (1) *humanizam*, Hrvatska enciklopedija:
<http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=26662> (10.2.2017.)